

บทที่ 1

ภูมิศาสตร์ : ความหลากหลาย

ในโลกนี้ ประเทศจีนเป็นประเทศหนึ่งที่ไม่กี่ประเทศที่มีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาในด้านพื้นที่ประเทศ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติและประชากร

พื้นที่ประเทศ

จีนเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่เทียบเท่ากับอนุทวีป (Subcontinent) ครอบคลุมพื้นที่เกือบจะทั้งหมดของภูมิภาคเอเชียตะวันออก โดยมีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดในโลกเป็นอันดับที่สามารถรองจากรัสเซียและแคนาดาและมีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นสองเท่าของทวีปยุโรป (ถ้าไม่นับรวมพื้นที่ที่รัสเซียในทวีปยุโรปด้วย) แผ่นดินจีนแท้ (China Proper) ที่เป็นแผ่นดินจีนแท้ ๆ โดยเฉพาะนั้น ตั้งอยู่บนแผ่นดินขนาดใหญ่ภาคพื้นทวีปเอเชีย อารยธรรมจีนอันยิ่งใหญ่ได้ก่อเกิดขึ้นบนจีนแผ่นดินใหญ่ (Mainland China) นั้นตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

จีนมีพรมแดนจดประเทศต่าง ๆ โดยรอบ 11 ประเทศ (ดูแผนที่ประกอบ) ทางทิศตะวันออกมีพรมแดนชายฝั่งทะเลเจดทะเลเหลือง (The Yellow Sea) ทะเลจีนตะวันออก (East China Sea) และทะเลจีนใต้ (South China Sea) ซึ่งล้วนเป็นทะเลในมหาสมุทรแปซิฟิก (Pacific)

ภูมิประเทศ

พื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลมีภูมิประเทศที่มีระดับสูงต่ำ (Relief) แตกต่างกันเป็นสามระดับ โดยพื้นที่ทางทิศตะวันตกมีระดับสูงเทลาดไปสู่แผ่นดินทางทิศตะวันออก ทำให้ภูมิประเทศมีลักษณะเป็นเทือกเขา ภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบ หุบเขา ทะเลสาบ ลุ่มแม่น้ำและทะเลทราย ทั้งแผ่นดินเต็มไปด้วยแม่น้ำใหญ่น้อยกว่า 50,000 สาย ทะเลสาบและคลองโดยเฉพาะคลองหลวง (The Grand Canal)

ภูมิอากาศ

เนื่องจากภูมิอากาศของแผ่นดินจีนมีความแตกต่างจากภูมิอากาศของน่านน้ำแปซิฟิกมากจนก่อให้เกิดลมมรสุม และจีนเองมีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลแต่มีลักษณะสลัซซ์ซ็อน จีนจึงมีภูมิอากาศและปริมาณฝนแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค โดยทั่วไปแล้ว แผ่นดินจีนภาคตะวันออกโดยเฉพาะชายฝั่งทะเลตั้งแต่เหนือจดใต้ได้รับอิทธิพลมหนาวและลมมรสุม แผ่นดินภาคตะวันตกได้รับอิทธิพลมหนาวมากกว่า และมีความร้อนจัดเพราะได้รับอิทธิพลมรสุมน้อยกว่าภาคตะวันออก

การแบ่งพื้นที่

การแบ่งแผ่นดินจีนแท้เป็นเขตหรือภูมิภาคมีหลายวิธีการ ในที่นี้ เพื่อความสะดวกและความเข้าใจง่ายขึ้น จะแบ่งดังนี้

1. **ภาคเหนือ** แผ่นดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ดินตะกอนสีเหลือง (Loess area) และแผ่นดินหน้าท่วมถึง ภาคเหนือมีภูมิอากาศแห้ง ฤดูหนาวมีความหนาวเย็นจัด ฤดูร้อนมีความร้อนจัด มีปริมาณฝนไม่แน่นอนประมาณปีละ 20-25 นิ้ว จึงเป็นปกติวิสัยที่ภาคเหนือต้องเผชิญภัยธรรมชาติร้ายแรง ที่สำคัญคือ อุทกภัยและทุพภิกขภัย แม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนคือแม่น้ำฮวงโห (Huang-Ho, the Yellow River) แม่น้ำเป่ย์โห (Pei-ho) และแม่น้ำหวาย (Huai) แม้จะมีแม่น้ำหลายสายแต่เป็นเส้นทางคมนาคมที่อันตรายมาก ต้องใช้เส้นทางบกเป็นสำคัญ ส่วนทางทะเลก็เต็มไปด้วยโจรสลัดและภัยธรรมชาติจนใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับภาคใต้ได้ยากมาก ต้องขุดคลองหลวงเชื่อมปากแม่น้ำเป่ย์โหกับปากแม่น้ำแยงซี (Yangtze) เป็นเส้นทางหลัก

การเพาะปลูกในภาคเหนืออาศัยฝนมิได้ ต้องอาศัยระบบการชลประทานของแม่น้ำฮวงโห ซึ่งมักท่วมท้นล้นฝั่งจนก่อให้เกิดอุทกภัยเป็นประจำ และอาศัยดินเหลืองที่ร่วนละเอียดอุ้มน้ำดีมาก พืชผลหลักคือ ข้าวสาลี ข้าวมิลเลต (Millet) ถั่วลิสงและพืชตระกูลถั่ว ครอบครัวยุคก่อนมีพื้นที่เพาะปลูกเพียง 2-3 เอเคิล เท่านั้น แม้ภาคเหนือจะมีชายฝั่งทะเล แต่ไม่มีการค้าและการประมงเป็นอาชีพเสริมเท่าที่ควร เพราะไม่มีท่าเทียบเรือที่เหมาะสมและมีภัยธรรมชาติตามฤดูกาล

ภาคเหนือคืออารยธรรมอันยิ่งใหญ่เก่าแก่และเป็นศูนย์อำนาจแห่งรัฐ เมืองหลวงของจักรวรรดิจีนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในภาคเหนือ ความเจริญ ความมั่งคั่ง และความทรงพลานุภาพ ตลอดจนการมีพรมแดนเปิดตลอดแนวรูปโค้ง ล้วนมุ่งใจให้ชนต่างชาติที่สำคัญคือ มองโกล (Mongol) ตุนกุส (Tungus) และชนชาวเตอร์ก (Turks) หลังไหลเข้าไปตั้งถิ่นฐานและในบางสมัยก็รุกรานแผ่นดินจีน ความไม่มั่นคงปลอดภัยล้วนมาจากแนวพรมแดนเปิดดังกล่าว ที่ยากแก่การระวางป้องกันจนถึงปัจจุบัน

2. **ภาคใต้** ภูมิภาคนี้เริ่มต้นตั้งแต่ดินแดนใต้แนวเทือกเขาจิงหลิง (Tsingling) ลงมาในฤดูหนาว อากาศหนาวอบอุ่นและมีความชื้นสูง ดินแดนตอนใต้ของภาคใต้อยู่ในเขตกึ่งร้อนไม่หนาวมากนัก ในฤดูร้อน ได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ฝนตกชุก อากาศร้อนและมีความชื้นสูง แม่น้ำสำคัญได้แก่ แม่น้ำแยงซีและแม่น้ำซี (Hsi หรือ Si) แม่น้ำแยงซีเป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุด ประมาณ 3,200 ไมล์ และใหญ่ที่สุดของจีน เป็นเส้นทางคมนาคมหลักติดต่อกับมณฑลต่าง ๆ ถึง 10 มณฑลจากทั้งหมด 18 มณฑลในปัจจุบัน วิธีชีวิตเศรษฐกิจของภาคใต้อยู่ที่แม่น้ำแยงซีไม่ว่าจะเป็น การเกษตรหรือการค้า ตามชายฝั่งแม่น้ำนี้มีเมืองใหญ่สำคัญคือ นานกิง (Nanking) จุงกิง (Chungking) ฮั่นโซ่ว (Hankow) กิวเกียง (Kiukiang) อันกิง (Anking) และเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) ที่ปากแม่น้ำ

ดินแดนที่อยู่ใต้แม่น้ำแยงซีมีแม่น้ำมากมายที่มีการควบคุมน้ำโดยระบบการชลประทาน และใช้เดินเรือได้ ตามชายฝั่งทะเลก็มีอ่าวเล็ก ๆ และท่าเรือธรรมชาติมากมาย ดินแดนใต้แม่น้ำแยงซีจึงมีอาชีพเสริมการเกษตรอีกคือ การค้า การประมงและการเดินเรือ

ภาคใต้เป็นเขตเกษตร มีการเพาะปลูกตลอดปีเต็มพื้นที่ทุกลักษณะภูมิประเทศ ธัญพืชหลักคือ ข้าว พืชเสริมคือ ชาและการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่ละครอบครัวมีพื้นที่เพาะปลูกน้อยกว่าในภาคเหนือ ภาคใต้มีประชากรหนาแน่นที่สุด พืชพันธุ์ธัญญาหารที่หล่อเลี้ยงประชากรทั้งประเทศมาจากภาคใต้ รายได้หลักของประเทศก็มาจากภาคใต้

ภาคใต้ตามประวัติศาสตร์เผชิญภัยคุกคามจากทางทะเลน้อยมาก ภูมิภาคนี้มีความมั่งคั่งด้วยการเกษตรและการค้า ความห่างไกลยากที่จะติดต่อกับเมืองหลวงยังเอื้ออำนวยให้ภาคใต้มีความเป็นอิสระและบางสมัยตั้งตนเป็นอิสระเมื่อขุนย้ออำนาจแห่งรัฐเสื่อมถอยอำนาจ ตามประวัติศาสตร์อีกเช่นกันที่ภาคใต้เป็นดินแดนอันร่ำร้อน (Hotbed) ทางการเมือง ด้วยกบฏ โจรผู้ร้าย ผู้ก่อการร้ายและนักการเมืองนักการทหารที่พ่ายแพ้การเมืองลัทธิลี้ลับที่จะส่องสุ่มกำลังในภาคใต้เพื่อต่อต้านอำนาจรัฐต่อไป

ทรัพยากรธรรมชาติ : ความมั่งคั่งในแผ่นดิน

ภูมิศาสตร์จีนที่มีลักษณะแตกต่างกันยังสร้างสภาพสิ่งแวดล้อมหลากหลาย ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตจิตใจของผู้คน สรรพสัตว์และพรรณพฤกษชาติ แผ่นดินจีนใต้ชื่อว่าเป็นขุมทรัพย์อันยิ่งใหญ่ของโลกในด้านพืชพันธุ์นานาชนิดและสัตว์นานาพันธุ์ที่ล้วนแต่ในวันจะหายากแล้วในแห่งหนอื่นของโลก

โดยธรรมชาติแล้ว จีนมีปริมาณน้ำมหาศาลถึงขนาดเป็นปัญหาใหญ่คือ น้ำท่วมและอุทกภัย น้ำคือปัจจัยหลักของการเพาะปลูก ต้องมีการควบคุมน้ำด้วยระบบการชลประทาน น้ำยังเป็นพลังงานยิ่งใหญ่ก่อเกิดพลังไฟฟ้า (Hydro-electricity) เส้นทางน้ำก็เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ทุกวันนี้ จีนยังไม่สามารถเอาชนะอุทกภัยได้ อย่างไรก็ตาม สายน้ำอันเขียวชวกรากได้พัดพาดินตะกอนสีเหลืองมาทับถมแผ่นดินภาคเหนือหลายร้อยฟุตเป็นเวลาหลายพันปี เรียกว่าดินเหลือง (Loess) ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกมาก

แผ่นดินจีนอันกว้างใหญ่ไพศาลและมีลักษณะภูมิศาสตร์อันแตกต่างกันและสลับซับซ้อนย่อมมีป่าเขาลำเนาไพรและท้องทะเลมหาสมุทรเป็นแหล่งธรรมชาติ แหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งพันธุ์กรรมที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชเกือบ 3,000 ชนิดและสัตว์ที่หายากยิ่ง โดยเฉพาะนก ประมาณ 1,150 ชนิดและสัตว์ 409 ชนิด และเป็นแหล่งอาหารของคนจีนและสัตว์นานาพันธุ์ ระบบนิเวศรักษาความสมดุลของธรรมชาติให้มีฤดูกาลเป็นปกติ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอุดมยิ่งสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมคือ ถ่านหิน แร่ธาตุ เกลือและน้ำมัน

ประชากร

เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า จีนเป็นประเทศหนึ่งที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในด้านเชื้อชาติ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว จีนมีชนกลุ่มน้อยเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) มากมายถึง 55 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีประชากรมากมายตั้งแต่สิบล้านจนถึงเกือบร้อยล้านคน ล้วนมีบทบาทในประวัติศาสตร์จีนหลายพันปีมาแล้วในฐานะที่เป็นชนพื้นเมืองเจ้าของแผ่นดินจีน มิได้ถือเป็นชนต่างดาวแต่อย่างใด แต่ถือเป็นชนกลุ่มน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับคนจีนในด้านปริมาณประชากร จีนจึงเป็นประเทศสหประชาชาติ (Multinational) ทั้งคนจีนและชนกลุ่มน้อยที่มีชาติพันธุ์และภาษาแตกต่างกันนั้น ล้วนเป็นมวลมนุษยชาติที่มีเผ่าพันธุ์จัดอยู่ในกลุ่มมองโกลอยด์ (Mongoloid Stock) ประชากรกว่ากึ่งหนึ่งเป็นประชากรจีน

ชนกลุ่มใหญ่ของจีนเรียกตนเองว่าเป็นชาวฮั่น (Han) มีเชื้อสายผสมผสานหลากหลาย ทั้งที่เป็นจีนฮั่นและชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์ (Ethnic mixture) เชื้อชาติและชาติพันธุ์ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องกำหนดลักษณะของความเป็นจีนได้ ความเป็นจีนต้องใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนด

จีนฮั่นตั้งถิ่นฐานทั่วไปยกเว้นมณฑลซินเกียงปัจจุบันและทิเบตและได้สร้างความเจริญขึ้นในภาคเหนือก่อน คนจีนปัจจุบัน ภาษาและอารยธรรมล้วนสืบคุณลักษณะมาจากจีนฮั่นในภาคเหนือ ในอดีต ในภาคเหนือบริเวณที่เป็นเอเชียใน (Inner Asia) ชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชนเร่ร่อนทำไร่เลื่อนลอยและเลี้ยงสัตว์ (Nomads) มีบทบาทสำคัญในการพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์จีน ไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มมองโกลหรือแมนจู (Manchu) ซึ่งเคยครอบครองจีนมาหลายร้อยปี ชนกลุ่มน้อยจีนเตอร์กมุสลิมตั้งถิ่นฐานในชายแดนมองโกเลียใน (Inner Mongolia) มณฑลกานสู (Kansu) และซินเกียง (Sinkiang) ชนกลุ่มน้อยล้วนปกครองตนเองเป็นอิสระในประเทศจีนปัจจุบัน

อัตราเฉลี่ยของประชากรในพื้นที่ที่มีอิทธิพลอย่างแยบยลยิ่งต่อความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมของคนจีน ดังจะเห็นได้ว่า ลักษณะภูมิศาสตร์กำหนดให้ชาวนาจีนมีพื้นที่เพาะปลูกจำกัดมาก ต้องเพิ่มผลผลิตในที่นาอันน้อยนิดด้วยการทุ่มใช้แรงงานทั้งหมดในครอบครัว ปลูกพืชผลหลายชนิดและพยายามอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ การเพาะปลูกแบบนั้นที่มุ่งเพิ่มผลผลิตในพื้นที่จำกัด (Intensive agriculture) ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันในการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ถือเป็นความจำเป็นเพื่อการยังชีพและต้องอาศัยแรงงานมหาศาล ชาวนาจึงต้องอยู่รวมกันหนาแน่น จะอยู่ตามลำพังมิได้ แต่ประชากรจีนก็หนาแน่นเฉพาะในพื้นที่เพาะปลูกเท่านั้น แผ่นดินจีนอันกว้างใหญ่ไพศาลยังมีประชากรบางมาก การอพยพมักเกิดจากความจำเป็นด้วยเหตุภัยพิบัติจากสงคราม โรคระบาด ภัยธรรมชาติ หรือเหตุรัฐบังคับให้อพยพ การอพยพเป็นความปกติวิสัยตลอดมาในประวัติศาสตร์

ในสมัยจักรวรรดิ ไม่มีหลักฐานประวัติศาสตร์ที่จะแสดงข้อมูลแน่นอนถึงอัตราเติบโตใหญ่ของประชากร แม้จะมีเอกสารการสำรวจสำมะโนครัว เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือประชาชนเอง

อ้างปรากฏข้อมูลไว้เพื่อประโยชน์ในการหลีกเลี่ยงภาษีและการถูกเกณฑ์แรงงาน หลักฐานอัตราเฉลี่ยประชากรต่อพื้นที่มีปรากฏตั้งแต่สมัยสาธารณรัฐเป็นต้นมาเท่านั้น (ค.ศ. 1912-1949) เมื่อชาวแมนจูปกครองจีนใน ค.ศ. 1644 จีนมีประชากรประมาณ 120 ล้านคนและเพิ่มเป็น 400 ล้านคนเมื่อสิ้นศตวรรษใน ค.ศ. 1912² ใน ค.ศ. 1994 จีนมีประชากร 1,200 ล้านคน โดยมีพื้นที่เพาะปลูกที่มีได้เพิ่มขึ้นคือ 450,000 ตารางไมล์ เป็นประมาณร้อยละ 7 ของพื้นที่เพาะปลูกของโลก เฉลี่ยพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 1/2 เอเคิลต่อ 1 คน ผลผลิตการเกษตรของคนจีนทั้งหมดเลี้ยงประชากรจีนซึ่งเป็นประชากรประมาณร้อยละ 23 ของประชากรโลก³ สถิติเหล่านี้ชี้ให้เห็นความเป็นจริงอันน่าสะพรึงกลัวสำหรับจีนคือ ปัญหาประชากรเติบโตใหญ่จนเกือบสุดวิสัยที่จะควบคุมไว้ได้ด้วยกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์การแพทย์

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะแตกต่างกันเด่นชัดจนสามารถแบ่งเป็นเขตหรือภูมิภาคย่อมมีคุณลักษณะเด่นชัดและมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นแบบเฉพาะแตกต่างกัน ชาวจีนฮั่นและชนกลุ่มน้อยเองมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างกัน จึงน่าจะมีความแตกแยกมากกว่าจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่อารยธรรมอันยิ่งใหญ่เก่าแก่ได้เป็นเครื่องเชื่อมประสานร้อยรัดจิตใจผู้คนให้มีจิตสำนึกในความเป็นคนจีน ใช้ภาษาเดียวกันคือภาษาจีนฮั่นซึ่งเป็นภาษาในตระกูลซีโน-ทิเบต (Sino-Tibetan family) แม้จะมีภาษาถิ่นของตนเอง มีระบอบการปกครองและโครงสร้างสังคมแบบเดียวกัน มีระบบความเชื่อถือและปรัชญาชีวิต ตลอดจนโลกทัศน์แบบเดียวกัน ความนิยมถิ่นเกิดและท้องถิ่นภูมิภาค (Regionalism) ไม่มีพลังแข็งแกร่งพอที่จะลบล้างความรู้สึกของผู้คนที่ผูกพันต่อความเป็นจีนได้ คนจีนสามารถตระหนักได้ถึงความแตกต่างระหว่างอารยธรรมจีนอันสูงส่งกับวัฒนธรรมอันล้าหลังของประเทศอื่นโดยรอบ

ปัจจุบัน จีนมีข้อพิพาทด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติกับประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบที่มีพรมแดนไม่แน่นอน แม้แต่ดินตีกี่มีปัญหา การเพาะปลูกที่ไม่ถูกกรรมวิธีสืบต่อเนื่องมาหลายพันปีได้ทำให้ดินเสื่อมลงประมาณร้อยละ 40 กระแสน้ำอันไหลเชี่ยวกรากและลมพายุรุนแรงตามฤดูกาลได้กัดเซาะหน้าดินให้พังทลายลง อีกทั้งการทำลายป่า ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสมัยใหม่ก็ทำให้การกัดกร่อนรุนแรงยิ่งขึ้น พื้นที่เพาะปลูกลดน้อยลงกลายเป็นปัญหาใหญ่ในสมัยใหม่ พื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งธรรมชาติมาก่อนในอดีตตั้งเช่นในภาคกลางและภาคตะวันตก กลายเป็นพื้นที่แห้งแล้งจัด เป็นต้น สภาพภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงและปัญหาประชากรล้นประเทศ ย่อมทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ยากแค้นลำเค็ญ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชาวจีนยังคงต้องต่อสู้เผชิญกับภัยธรรมชาติใหญ่หลวงที่กระหน่ำซ้ำเติมมาแล้วหลายพันปีเหมือนเดิม จึงอาจจะกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตคนจีนตกอยู่ในเงื้อมมือของอำนาจอันลึกลับของธรรมชาติ แล้วแต่ฟ้าดินจะเมตตาให้เกิดสุขหรือทุกข์แก่คนจีน คนจีนไม่สามารถจะลิขิตชีวิตของตนได้อย่างแท้จริงแม้แต่ในยุคสมัยปัจจุบันที่เจริญทันสมัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี